

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра міжнародного та європейського права

Міждисциплінарна курсова робота

на тему:

**«Актуальні виклики періоду запровадженого в Україні воєнного стану:
кримінальні правопорушення проти національної безпеки»**

Студентки 3 курсу МП-31 групи

Галузь знань 29 Міжнародні відносини

Спеціальність 293 Міжнародне право

Патрик Аліни Андрівни

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач

кафедри міжнародного та європейського права

Саванець Людмила Михайлівна

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії:

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВОЄННИЙ СТАН ТА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ.....	7
1.1. Правові підстави та особливості запровадження воєнного стану в Україні.....	7
1.2. Вплив воєнного стану на правопорядок та суспільну безпеку.....	9
1.3. Основні загрози національній безпеці під час воєнного стану.....	12
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	15
2.1. Співпраця з ворогом: правові аспекти та притягнення до відповідальності.....	15
2.2. Незаконне розголошення державної таємниці в умовах воєнного стану.....	18
2.3. Незаконний перетин кордону та його наслідки для національної безпеки.....	23
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	26
3.1. Законодавче регулювання та проблеми правозастосування.....	26
3.2. Роль правоохоронних органів у виявленні та протидії кримінальним правопорушенням проти національної безпеки.....	27
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31

ВСТУП

Актуальність проблеми. Національна безпека — це базова категорія державного управління, яка включає політичну, економічну, військову, правову та інформаційну галузі. Військові конфлікти супроводжуються активізацією кримінальних правопорушень, спрямованих проти державного суверенітету, територіальної цілісності та правопорядку. В умовах воєнного стану, запровадженого в Україні, суттєво зростають ризики дестабілізації суспільства, виникають нові загрози державному суверенітету та територіальній цілісності. Одним із найбільш небезпечних викликів цього періоду є кримінальні правопорушення, спрямовані проти національної безпеки, зокрема державна зрада, колабораційна діяльність, диверсії та терористичні акти. Вони є суттєвою загрозою не лише для внутрішньої стабільності держави, а й для глобальної безпеки.

На сучасному етапі розвитку правової системи України важливим є її вдосконалення законодавчих механізмів протидії кримінальним правопорушенням проти національної безпеки. Особливої уваги потребує ефективність діяльності правоохоронних органів у виявленні, розслідуванні та запобіганні таким злочинам. Враховуючи, що воєнний стан передбачає значні зміни в правозастосуванні, питання правового регулювання та боротьби зі злочинами проти національної безпеки набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Проблема кримінальних правопорушень проти національної безпеки є об'єктом досліджень багатьох українських і зарубіжних правників. Значний внесок у вивчення цієї теми зробили такі вітчизняні науковці, як В.Я. Тацій, М.В. Хавронюк, В.О. Навроцький, С.С. Яценко, О.М. Костенко, які розглядають питання кримінально-правової кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки, їхній склад та проблематику правозастосування.

Зокрема, В.Я. Тацій досліджує особливості кримінально-правової охорони державного суверенітету та територіальної цілісності України, акцентуючи увагу на необхідності вдосконалення санкцій за злочини проти національної безпеки. М.В.

Хавронюк детально аналізує питання державної зради, колабораційної діяльності та їх відмежування від суміжних правопорушень. В.О. Навроцький у своїх працях розглядає проблеми кваліфікації злочинів, пов'язаних із диверсіями та шпигунством, та пропонує шляхи вдосконалення законодавчого регулювання.

Однак, більшість наукових праць не враховують сучасні реалії воєнного стану в Україні, що супроводжується новими викликами та змінами в правозастосуванні. У зв'язку з цим виникає потреба у всебічному аналізі кримінальних правопорушень проти національної безпеки в умовах воєнного стану, а також у створенні дієвих механізмів їх запобігання та протидії.

Метою міждисциплінарної курсової роботи є комплексне дослідження кримінальних злочинів проти національної безпеки під час воєнного стану, їхніх видів, правової кваліфікації, механізмів запобігання та заходів протидії.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання:

- висвітлити правові підстави та особливості запровадження воєнного стану в Україні;
- розкрити вплив воєнного стану на правопорядок та суспільну безпеку;
- охарактеризувати основні ризики для національної безпеки в період воєнного стану;
- проаналізувати поняття та класифікацію кримінальних правопорушень проти національної безпеки;
- дослідити особливості кваліфікації злочинів, таких як державна зрада, колабораційна діяльність, диверсії та терористичні акти;
- оцінити ефективність законодавчого регулювання та правозастосовної практики у сфері боротьби з кримінальними правопорушеннями проти національної безпеки;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення правових механізмів запобігання злочинам проти національної безпеки;
- надати рекомендації щодо поліпшення результативності діяльності правоохоронних органів у цій галузі;

- запропонувати заходи щодо удосконалення правозастосовної практики в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження - суспільні відносини, які формуються в процесі запровадження воєнного стану, забезпечення національної безпеки та боротьби з кримінальними правопорушеннями, загрожують суверенітету та територіальній цілісності України.

Предмет дослідження - нормативно-правові акти, що регулюють питання воєнного стану та боротьби зі злочинами проти національної безпеки, судова практика, наукові праці та міжнародний досвід у цій сфері.

Теоретичною основою дослідження є наукові роботи вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі кримінального, конституційного та міжнародного права, а також нормативно-правові акти України й міжнародні договори, що регулюють захист національної безпеки в умовах воєнного стану.

Структура курсової роботи включає вступ, три розділи з восьми підрозділів, висновки та список використаних джерел, що містить 36 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 38 сторінок.

У вступі обґрунтовується актуальність вибраної теми, визначаються мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження.

Перший розділ присвячений аналізу загальних положень про воєнний стан та національну безпеку, зокрема досліджуються правові підстави та особливості запровадження воєнного стану в Україні, його вплив на правопорядок та суспільну безпеку, а також основні загрози національній безпеці під час воєнного стану.

У другому розділі розглядається питання кримінальних злочинів проти національної безпеки під час воєнного стану. Аналізується поняття та класифікація таких правопорушень, а також особливості їхньої кваліфікації. Окремо висвітлюються питання, пов'язані з державною зрадою, колабораційною діяльністю, диверсіями та терористичними актами.

Третій розділ роботи охоплює проблеми та перспективи протидії кримінальним правопорушенням проти національної безпеки, зокрема аналізується законодавче регулювання та проблеми правозастосування, оцінюється результативність роботи

правоохоронних органів у протидії злочинам цього характеру, а також пропонуються заходи щодо вдосконалення механізмів запобігання та протидії цим правопорушенням.

У висновках узагальнюються основні результати дослідження, формулюються висновки та пропозиції щодо вдосконалення законодавчого регулювання та правозастосовної практики у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти національної безпеки в умовах воєнного стану.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВОЄННИЙ СТАН ТА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

1.1. Правові підстави та особливості запровадження воєнного стану в Україні

Військові конфлікти різних типів та масштабів з давніх-давен стали частиною розвитку людства. У минулому війна була звичним, типовим станом народів, спокій - рідкісним. З плином часу людство стало більше цінувати життя, але, на жаль, у ХХІ столітті Україна зіштовхнулася з подіями, які, здавалося б, неприйнятні в сучасному світі. Відтак, на теперішній час в Україні діє режим воєнного стану і в багатьох людей виникає питання, що ж це таке, то ж варто детальніше розглянути його основні особливості.

Триваючі військові дії на території України зумовлюють важливість дослідження проблем правового регулювання режиму воєнного стану в країні. Адже можливі обмеження прав і свобод громадян у таких умовах потребують чіткого правового врегулювання. Запровадження режиму воєнного стану має базуватися на належних правових підставах, а відповідні обмеження прав і свобод людини повинні спиратися на об'єктивні правові засади.

Воєнний стан в Україні — це особливий правовий режим, який вводиться у разі збройної агресії, загрози нападу або небезпеки для державної незалежності та територіальної цілісності країни. Його правову основу становлять Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та відповідний указ Президента, затверджений Верховною Радою.

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року запроваджено режим воєнного стану на території України. Допускаються обмеження окремих прав і свобод людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [27].

Правові основи запровадження воєнного стану та його визначення закріплені у Законі України «Про оборону України» та Законі України «Про правовий режим воєнного стану». В цих законодавчих актах воєнний стан розглядається як особливий правовий режим, який вводиться в Україні або окремих її регіонах у випадку збройної

агресії, загрози нападу або небезпеки для державної незалежності та територіальної цілісності країни. Він передбачає надання військовому командуванню і військовим адміністраціям повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі агресії і забезпечення національної безпеки, усунення загроз державній незалежності, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод громадян і законних інтересів юридичних осіб з визначенням строків дії цих обмежень [33, 34].

Виходячи з наведеного визначення, можна виділити такі ознаки правового режиму воєнного стану:

1. Воєнний стан може бути запроваджений лише в окремих випадках, визначених законодавством.
2. Воєнний стан вводиться або на території всієї України, або в окремих її регіонах.
3. Запровадження цього режиму здійснюється виключно у встановленому законодавством порядку.
4. Сутність режиму полягає в наданні додаткових повноважень військовому командуванню та військовим адміністраціям.
5. Під час воєнного стану можливе тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Згідно з пунктами 19 і 20 частини 1 статті 106 Конституції України, Президент приймає рішення про оголошення стану війни та введення воєнного стану в Україні або окремих її регіонах у разі загрози нападу чи небезпеки для державної незалежності України. Відповідно до пункту 31 частини 1 статті 85 Конституції, Верховна Рада затверджує указ Президента про введення воєнного стану протягом двох днів з моменту його подання [13].

Можливе запровадження трудової повинності для працездатних осіб, а також обмеження свободи пересування громадян, іноземців і осіб без громадянства. Запровадження комендантської години, перевірки документів, обмеження виїзду за кордон), посилений контроль за засобами масової інформації (можливість блокування певних ресурсів або обмеження поширення інформації, яка може зашкодити обороноздатності держави.

Можуть вводитися обмеження на рух транспортних засобів, заборонятися проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Військове командування або військові адміністрації мають право встановлювати обмеження щодо вибору місця перебування або проживання осіб на території, де діє воєнний стан [34].

Порівнюючи досвід України із запровадженням воєнного стану в інших країнах, можна відзначити як подібності, так і відмінності. Наприклад, у США після терактів 11 вересня 2001 року було ухвалено “Patriot Act”, який значно розширив повноваження спецслужб у сфері контролю за громадянами та їхньою приватною комунікацією. У Франції після терактів 2015 року було запроваджено режим надзвичайного стану, який дозволив силовикам проводити обшуки без відповідного судового рішення. В Україні воєнний стан регулюється більш жорстко, оскільки включає не лише антитерористичні заходи, а й мобілізаційні процеси, військове управління економікою та обмеження політичної активності.

Сучасна правова система України також адаптується до нових викликів, що з’явилися в умовах повномасштабної війни. Останні законодавчі зміни включають посилення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, уточнення процедур мобілізації, а також розширення повноважень військових адміністрацій у сфері регулювання економічних процесів. Ці зміни спрямовані на зміцнення державної безпеки та ефективне реагування на виклики, які виникають під час дії воєнного стану.

1.2. Вплив воєнного стану на правопорядок та суспільну безпеку

Розпочата Росією збройна агресія проти України, крім спричинених руйнувань і загибелі українського населення, порушує територіальну цілісність країни, загрожує її незалежності та завдає серйозної шкоди національним інтересам. Очевидно, що в цій ситуації Україна стикається з найбільшою загрозою за весь період своєї незалежності — загрозою існуванню держави, що, у свою чергу, визначає ключові завдання захисту країни від агресора.

Запровадження воєнного стану безпосередньо вплинуло на правопорядок та суспільну безпеку. Одним із ключових аспектів є обмеження деяких конституційних

прав громадян. Зокрема, обмежується свобода пересування (запроваджуються блокпости, перевірки документів), забороняються мирні зібрання та мітинги, а також встановлюється особливий порядок роботи засобів масової інформації. Додатково можуть вводитися обмеження на роботу певних підприємств, змінюватися порядок трудових відносин, а також запроваджуватися обмеження щодо банківських операцій та фінансових транзакцій, щоб запобігти можливому фінансуванню диверсійної діяльності чи незаконного переміщення коштів. Важливим елементом є запровадження трудової повинності для працездатних громадян, а також можливість примусового відчуження майна для потреб оборони. Воєнний стан також впливає на діяльність судової системи, ускладнюючи її функціонування в умовах війни. Змінюються процесуальні строки, судові засідання можуть переноситися або проводитися в особливому режимі. Відбувається адаптація системи правосуддя до умов воєнного часу, включаючи створення спеціальних військових судів для розгляду справ, що стосуються військових злочинів та правопорушеннями в зоні бойових дій.

У сфері правоохоронної діяльності воєнний стан передбачає посилення повноважень органів внутрішніх справ, Національної поліції, Служби безпеки України та військових адміністрацій. Зокрема, дозволено проведення перевірок документів, обшуків транспортних засобів, а також запроваджено комендантську годину, що обмежує пересування громадян у певний час доби.

Значний вплив воєнний стан має і на суспільну безпеку. В умовах війни виникають нові загрози – мародерство, диверсійні дії, воєнні злочини. До цього також додаються шахрайство, контрабанда, незаконне зберігання та використання зброї, поширення панічних настроїв через дезінформацію. В умовах бойових дій особливо загострюється проблема незаконного обігу зброї та боєприпасів, що може створювати загрозу для цивільного населення навіть після завершення активної фази бойових дій. Для їхньої протидії правоохоронні органи діють у посиленому режимі, а військові адміністрації координують оборонні заходи та цивільний захист. Також забезпечується посилений контроль за критичною інфраструктурою, стратегічними об'єктами та комунікаціями.

Серед ключових особливостей злочинності у Збройних Силах України варто виділити:

по-перше, кількість кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями, що відповідає загальній тенденції злочинності в країні;

по-друге, зростання кількості латентних кримінальних правопорушень у ЗСУ;

по-третє, недостатній соціально-правовий контроль з боку командування Збройних Сил України над цим видом злочинності;

по-четверте, вплив факторів, що визначають рівень злочинності в ЗСУ, які мають свій вплив і поза межами самих Збройних Сил [6, с. 22-23].

Важливою особливістю воєнного стану в Україні є мобілізація, яка проводиться відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [30].

Це дозволяє залучати до оборонних завдань військовозобов'язаних громадян, резервістів та добровольців, що є необхідним для протидії агресору. Окрім загальної мобілізації, держава також активно застосовує механізми добровільного вступу до лав Збройних сил, територіальної оборони та інших військових формувань. Крім того, особливу увагу приділено забезпеченню армії матеріально-технічними ресурсами, що включає співпрацю з міжнародними партнерами та волонтерськими організаціями.

Варто зазначити, що, незважаючи на обмеження прав і свобод, правовий режим воєнного стану залишається під контролем законодавчих і судових органів. Його впровадження є вимушеним кроком, спрямованим на збереження державності, правопорядку та суспільної безпеки в умовах війни.

Отже, під час введення воєнного стану певні права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені. Водночас міжнародні документи, зокрема Загальна декларація прав людини, наголошують, що будь-які обмеження прав і свобод мають бути встановлені законом і застосовуватись виключно для забезпечення поваги до прав інших осіб, а також для підтримки моралі, громадського порядку та загального добробуту в демократичному суспільстві. При цьому воєнний стан є фактично єдиним законним механізмом для обмеження прав і свобод, включно з правом на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої

кореспонденції, що робить особливо важливим правильне запровадження такого правового режиму.

1.3. Основні загрози національній безпеці під час воєнного стану

Забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану є одним із найважливіших викликів, які стоять перед нашою державою. Національна безпека є фундаментальною цінністю, а її зміцнення – стратегічною метою України.

Актуальність питань національної безпеки зумовлена такими факторами, як воєнні конфлікти, техногенні та природні катастрофи, фінансові витрати та необхідність збереження людського потенціалу. Передусім, найбільш очевидною загрозою є безпосередня військова агресія, яка включає масовані ракетні удари, артилерійські обстріли, застосування безпілотників і диверсійно-розвідувальних груп. Це призводить до руйнування критичної інфраструктури, загибелі цивільного населення та військових, окупації територій і порушення територіальної цілісності України. На сьогодні головною загрозою безпеці України залишається збройна агресія російської федерації та її повномасштабне вторгнення.

Захист суверенітету й територіальної цілісності, а також забезпечення економічної та інформаційної безпеки є пріоритетними завданнями держави і відповідальністю всього українського народу, що закріплено в статті 17 Конституції України.

Національна безпека в Україні розглядається як стан захищеності життєво важливих інтересів держави, який досягається шляхом ефективної державної політики відповідно до норм національного та міжнародного права у різних сферах суспільного життя [11, с. 42].

Звернемо увагу на законодавче визначення цього поняття.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, національна безпека — це стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз [32].

Науковець О.П. Дзюбань вважає, що національна безпека включає три основні складові: безпеку особистості, держави та суспільства. Їхнє значення і роль змінюються залежно від суспільних відносин, політичного устрою та рівня внутрішніх і зовнішніх загроз [22, с. 78].

Сучасні дослідники В.І. Білий та В.М. Михальчук розглядають національну безпеку як здатність держави зберігати свою цілісність, ефективно вирішувати політичні, економічні та соціальні питання, а також діяти як самостійний суб'єкт міжнародних відносин [3, с. 94].

У свою чергу, Маркович Х.М. визначає національну безпеку як стан захищеності держави від внутрішніх і зовнішніх впливів, що можуть загрожувати її територіальній цілісності, суверенітету, політичній стабільності, економічному розвитку, соціальній безпеці та добробуту громадян [20, с. 12].

Отже, сучасні науковці одностайні у визначенні поняття «національна безпека» як стану або рівня захищеності національних цінностей; відсутності загроз; основної умови існування особи, суспільства та держави; комплексу заходів, спрямованих на гарантування безпеки; здатності певного об'єкта зберігати свої властивості та риси в умовах потенційної або реальної загрози; а також як системи, що складається з взаємопов'язаних елементів і базується на принципах цілісності, стійкості, взаємодії складових і саморегуляції [5; 11, с. 42].

Серйозною проблемою є інформаційна війна. Росія використовує дезінформацію, фейки та пропаганду для маніпулювання громадською думкою, дискредитації української влади, деморалізації населення та посилення соціальної напруги. Ворог активно поширює фальшиві наративи через соціальні мережі, телеканали та ворожі агенти впливу.

Економічна безпека також зазнала суттєвих викликів. Руйнування підприємств, зниження експорту, блокування портів, інфляція, проблеми з енергозабезпеченням та значні витрати на оборону створюють ризики для стабільного функціонування економіки. Зростання безробіття та вимушене переселення мільйонів українців негативно впливає на ринок праці та економічну активність.

Гуманітарна криза є ще одним наслідком війни. Мільйони українців змушені були покинути свої домівки через бойові дії, що спричинило масову внутрішню та зовнішню міграцію. Велика кількість переселенців створює додаткове навантаження на соціальну систему, медицину та освітню сферу. Також є проблема воєнних злочинів, які чинять російські військові на окупованих територіях, зокрема масові вбивства, катування та депортація українців, включно з дітьми.

Політична стабільність також перебуває під загрозою. В умовах війни ворог намагається дестабілізувати ситуацію всередині країни, використовуючи агентів впливу, корупційні схеми та спроби посіяти розбрат між різними політичними силами. Також існує загроза політичного тиску з боку міжнародних партнерів, які можуть висувати умови, що не відповідають національним інтересам України.

Кібербезпека стала одним із ключових фронтів війни. Росія здійснює постійні атаки на державні та комерційні інформаційні системи, намагаючись отримати конфіденційну інформацію, паралізувати роботу критичних сервісів і поширити паніку серед населення.

Окремою проблемою є екологічна безпека. Руйнування промислових об'єктів, підриг дамб, мінування територій та застосування заборонених видів озброєння можуть мати довготривалі негативні наслідки для довкілля. Одним із найгірших прикладів є підриг Каховської ГЕС, що призвів до екологічної катастрофи в регіоні.

Всі ці загрози вимагають комплексного підходу до їхнього подолання, зокрема зміцнення обороноздатності країни, покращення кіберзахисту, посилення інформаційної безпеки та підтримки економічної стійкості. Війна триває, і тому національна безпека залишається пріоритетом, який потребує постійної уваги та адаптації до нових викликів.

Отже, безпечний розвиток держави, збереження її територіальної цілісності та державного суверенітету, а також здатність протистояти воєнним загрозам є ключовими пріоритетними стратегічними завданнями для забезпечення національної безпеки. Вони спрямовані на захист життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз, а також на відсіч і стримування збройної агресії проти України.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Співпраця з ворогом: правові аспекти та притягнення до відповідальності

Тимчасова окупація частини території України російською федерацією спричинила виникнення та поширення різних форм співпраці місцевого населення з окупаційною владою. У міжнародному та національному законодавстві таку протиправну діяльність визначають як «колабораційну».

Термін «колаборація» або «колабораціонізм» походить від французького *collaboration* і означає співпрацю з ворогом. Його часто вживають для позначення добровільної, а не вимушеної взаємодії окремих груп чи верств населення окупованих територій із загарбниками [9].

У правових дослідженнях колабораціонізм розглядається як складне явище, яке проявляється у різних сферах життя населення, що перебуває під окупацією. Сучасні науковці виділяють кілька форм колабораціонізму: політичну угоду з окупантом; співпрацю з окупаційною владою у цивільних сферах; а також колабораціонізм у вигляді «спільного ведення війни» на боці окупаційних сил [9]. Також виділяються такі форми колабораціонізму:

- Воєнний — активне сприяння противнику зі зброєю в руках, зокрема служба у військових підрозділах, поліцейських структурах, органах розвідки чи контррозвідки окупанта.
- Економічний — співпраця з ворогом у будь-яких сферах економіки.
- Культурний (духовний) — взаємодія з окупаційною владою у сфері культури або релігії, яка сприяє формуванню лояльності до окупанта серед населення.
- Побутовий — встановлення дружніх або близьких контактів між цивільним населенням і представниками окупаційних сил.
- Політичний та адміністративний — участь у діяльності органів влади, створених окупантами, або сприяння їх функціонуванню [8, с. 50; 7 с. 42].

Окрім цього, виділяють освітній колабораціонізм, що передбачає запровадження освітніх стандартів держави-агресора та ведення пропаганди, що вперше отримало кримінально-правову оцінку в українському законодавстві.

З огляду на характер дій колаборантів можна виділити дві основні форми колабораційної діяльності. Перша – це пряма підтримка держави-агресора шляхом сприяння узурпації влади окупаційною адміністрацією. Така діяльність є злочином та становить високу суспільну небезпеку, а її учасники часто вчиняють воєнні та інші злочини.

Друга форма є більш складною з точки зору правозастосування, оскільки має гуманітарний характер. Вона може полягати у забезпеченні життєдіяльності населення, вирішенні побутових проблем або навіть захисті прав людини в умовах окупації. Її суспільна небезпечність значно нижча порівняно з воєнним колабораціонізмом, а в деяких випадках така діяльність мало чим відрізняється від звичайної трудової активності до окупації.

Наприклад, український дослідник О. Потильчак зазначає, що співпраця місцевого населення в економічній сфері часто є вимушеною через трудову повинність та складні життєві обставини. Тому такі дії не завжди можна розглядати як колабораціонізм у повному розумінні цього поняття [24].

Таким чином, добровільна взаємодія з окупаційною владою у гуманітарній сфері та сфері прав людини потребує окремого аналізу з точки зору ступеня тяжкості й криміналізації. Метою цього дослідження є оцінка національного законодавства щодо колабораціонізму крізь призму норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема, розглядаються проблеми правозастосування, що виникають при кваліфікації різних форм співпраці з окупаційною владою, а також їхній вплив на визначення рівня суспільної небезпечності такої поведінки.

Законом України від 3 березня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» внесено поправки до Кримінального кодексу України, які набрали чинності 15 березня 2022 року. Цими змінами КК України було доповнено новою статтею 111-1 «Колабораційна діяльність», що визначає відповідні діяння.

Згідно з пояснювальною запискою до цього законопроекту, колабораціонізм як явище становить загрозу національній безпеці України, її державному суверенітету, єдності та недоторканності території, основам конституційного устрою та іншим ключовим національним інтересам, а отже, має тягнути за собою юридичну відповідальність. Крім того, відновлення справедливості у постконфліктний період неможливе без обмеження певних прав осіб, які співпрацювали з ворогом, що може бути забезпечено лише на законодавчому рівні [26]. Це підкреслює загрозу, яку становить колабораційна діяльність для українського суспільства в умовах міжнародного збройного конфлікту.

Стаття 111-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, яку, залежно від форми вчинення, поділяють на такі групи:

1. інформаційна взаємодія з державою-агресором;
2. вчинення дій на користь держави-агресора;
3. публічна або інша активна підтримка агресора;
4. економічне співробітництво з країною-агресором;
5. участь у воєнній співпраці з державою-агресором [14; 9, с. 19] ;
6. освітня співпраця.

За своєю структурою стаття 111-1 складається з восьми частин та примітки, яка містить визначення таких понять, як «публічність», «заходи політичного характеру», «інформаційна діяльність» і «тяжкі наслідки». При цьому поняття «колабораційна діяльність» включає, зокрема:

1. публічне заперечення громадянином України факту збройної агресії проти України або тимчасової окупації її територій;
2. висловлення публічної підтримки рішень чи дій держави-агресора, її збройних формувань або окупаційної адміністрації, а також заклики до невизнання державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями [25].

Диспозиція статті 111-1 Кримінального кодексу України охоплює широкий спектр суспільно небезпечної діяльності. Зокрема, майже будь-яка трудова діяльність або отримання прибутку на тимчасово окупованій території можуть кваліфікуватися як кримінальне правопорушення. Наприклад, особа, яка працює комірником у

незаконно створених органах на окупованих територіях, підпадає під дію частини 2 цієї статті, тоді як працівники, що виконують технічні функції, як-от продавці, можуть бути притягнуті до відповідальності як пособники відповідно до частини 4 статті 111-1 КК України, якщо буде встановлено їхній умисел [14].

Водночас у юридичній доктрині та правозастосовній практиці все частіше висловлюються застереження щодо надто широкого кола осіб, на яких поширюється дія цієї статті [21]. У національному законодавстві фактично встановлено механізм, за якого певні форми гуманітарного колабораціонізму прирівнюються до військового. Однак, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, такі питання потребують чіткого розмежування, оскільки гуманітарна сфера має особливе значення для цивільного населення, яке перебуває в умовах окупації.

Отже, колабораційна діяльність є складним правовим явищем, що охоплює різні сфери взаємодії з окупаційною владою та потребує ретельного правового аналізу. Законодавче врегулювання цього питання в Україні передбачає кримінальну відповідальність за співпрацю з державою-агресором, проте викликає дискусії щодо меж правозастосування, зокрема у випадках вимушеної взаємодії. Відповідність національного підходу до міжнародних стандартів залишається актуальним викликом, що потребує подальшого вдосконалення нормативного регулювання та правозастосовної практики.

2.2. Незаконне розголошення державної таємниці в умовах воєнного стану

Україна, як держава з багатонаціональним складом населення, постійно перебуває перед викликами у сфері забезпечення національної безпеки та захисту власних інтересів. Уведення воєнного стану ще більше актуалізує ці питання, особливо в контексті інформаційної політики. Інститут державної таємниці традиційно є ключовим елементом захисту внутрішніх процесів держави. Водночас це породжує суперечки щодо рівня відкритості та доступу громадськості до інформації. В умовах воєнного стану такі питання стають надзвичайно важливими, оскільки можуть напряму впливати на права громадян щодо отримання та розповсюдження інформації.

Сьогодні ситуація в Україні є вкрай складною. За останні роки спроби порушення режиму збереження державної таємниці значно почастишали. Виявлено численні випадки шпигунства, державної зради, незаконного збору та передачі секретної інформації іноземним державам, особливо у військовій сфері. Потрапляння таких відомостей до рук противника створює серйозну загрозу національним інтересам та безпеці країни, що робить цю проблему надзвичайно актуальною. Згідно з офіційними даними Служби безпеки України, у 2020 році за порушення законодавства щодо охорони державної таємниці до відповідальності було притягнуто 269 посадових осіб. Попередньо оцінені збитки, завдані державі внаслідок таких порушень, перевищили 9 мільярдів гривень. Окрім цього, військова контррозвідка СБУ зафіксувала 73 спроби іноземних громадян отримати доступ до інформації з обмеженим доступом у сфері оборони, що свідчить про високий рівень зовнішніх загроз та необхідність посилення контролю за захистом державної інформації [29].

Загострення ситуації вимагає ретельного аналізу та оперативного реагування на питання, пов'язані з державною таємницею в Україні. Потрапляння конфіденційної інформації до рук противника може суттєво послабити обороноздатність країни та створити загрозу національним інтересам. Одним із ключових способів протидії таким ризикам є посилення законодавчого та інституційного контролю над державною таємницею.

Ефективний механізм її класифікації та розкриття має важливе значення для захисту державних інтересів і безпеки громадян.

У період воєнного стану збереження балансу між захистом державної таємниці та дотриманням громадянських прав і свобод стає особливо складним завданням. Вивчення цього питання дає змогу знайти оптимальні рішення для зміцнення національної безпеки, не порушуючи демократичних принципів і прав людини.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про державну таємницю» № 3855-ХІІ від 21 січня 1994 року [29], державною таємницею визнається вид секретної інформації, що охоплює відомості у сферах оборони, економіки, зовнішніх зносин, державної безпеки та охорони правопорядку. Ці відомості набувають статусу

державної таємниці у встановленому законом порядку, оскільки їх розголошення може завдати шкоди життєво важливим інтересам України. Така інформація підлягає обов'язковій охороні з боку держави.

Державна таємниця – це інформація з обмеженим доступом, яка на рівні держави визнається такою, що потребує спеціального режиму захисту та контролю. Вона містить конфіденційні відомості, пов'язані з національною безпекою, обороною, зовнішньою політикою та іншими ключовими аспектами функціонування держави. До складу державної таємниці можуть входити військові стратегії, розвідувальні дані, технічні розробки, інформація про критичну інфраструктуру та інші засекречені матеріали. Для запобігання загрозам національній безпеці вона підлягає суворому регулюванню та може бути доступною лише обмеженому колу осіб за дотримання спеціальних умов і заходів безпеки [10, с. 88–92].

Відповідно до законодавства України, у воєнний час державна таємниця набуває особливої значущості, оскільки містить критично важливі дані для національної безпеки та оборони. Це зумовлено кількома основними чинниками: по-перше, будь-яка інформація, яка може потрапити до ворога, стає стратегічно важливою, а збереження військових планів і розташування ключових об'єктів є критично необхідним для оборони держави. По-друге, доступ противника до секретних даних може дати йому військову перевагу, дозволяючи розробляти ефективні стратегії та тактики. По-третє, захист державної таємниці сприяє безпеці цивільного населення, мінімізуючи потенційні ризики, пов'язані з воєнними діями. Крім того, до складу державної таємниці можуть входити технологічні розробки та наукові дослідження у сфері військового виробництва, що є важливими для забезпечення армії озброєнням і технікою [2, с. 355].

Під час війни збереження державної таємниці є критично важливим не лише для гарантування безпеки країни, а й для забезпечення її стійкості та успіху в конфлікті. Державна таємниця охоплює інформацію різних рівнів секретності й регулюється відповідним законодавством та стандартами, що визначають порядок її класифікації, збереження та розкриття.

Як і в інших країнах, в Україні державна таємниця слугує засобом захисту національних інтересів та безпеки. Водночас надмірне використання або зловживання механізмами засекречення може призвести до зниження прозорості влади та обмеження права громадян на доступ до інформації. Тому демократичні держави мають підтримувати баланс між необхідністю збереження державної таємниці та забезпеченням відкритості урядових рішень [16, с. 219].

У воєнний час в Україні вживаються спеціальні заходи для охорони конфіденційної інформації та зміцнення національної безпеки. Інформація оцінюється за ступенем її значущості, і та, що має критичне значення для держави, підлягає класифікації як державна таємниця.

Захист такої інформації включає фізичні заходи безпеки, криптографічний захист, контроль доступу та інші методи, спрямовані на запобігання несанкціонованому розголошенню, втраті або викраденню. Законодавство передбачає суворі санкції, зокрема кримінальну відповідальність, за порушення правил збереження державної таємниці під час війни.

Окрім того, проводиться регулярний контроль та аудит системи захисту секретної інформації для перевірки її ефективності та відповідності правовим нормам. Особи, що мають доступ до державної таємниці, проходять спеціальну підготовку й навчання щодо дотримання встановлених вимог [12, с. 200].

Захист державної таємниці під час війни в Україні є ключовим елементом забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави. В умовах воєнного стану та загострення збройного конфлікту проблема збереження конфіденційної інформації набуває особливої актуальності. Зростання кількості випадків шпигунства, державної зради та незаконного розголошення відомостей з обмеженим доступом створює реальні загрози для безпеки країни. Це вимагає вдосконалення системи захисту державної таємниці, підвищення відповідальності за порушення відповідного законодавства та посилення контррозвідувальної діяльності.

Важливим аспектом є пошук балансу між захистом державних інтересів і дотриманням громадянських прав і свобод. Під час воєнного стану посилення контролю над державною таємницею стає першочерговим завданням, однак це може

супроводжуватися певними обмеженнями, які потребують ретельного аналізу та обґрунтування.

Для гарантування національної безпеки та збереження демократичних цінностей Україна повинна дотримуватись міжнародних стандартів у галузі охорони державної таємниці, водночас забезпечуючи громадянам доступ до важливої інформації. Досягнення належного балансу в цій сфері можливе шляхом оновлення чинного законодавства і процедур, а також посиленням систем контролю та нагляду [15, с. 55].

Завдяки детальному аналізу та розгляду цих питань Україна може вдосконалити своє законодавство та політику у сфері державної таємниці, забезпечивши надійний захист національних інтересів без порушення основних прав людини та принципів громадянського суспільства.

Таким чином, можна підсумувати, що в умовах воєнного стану державна таємниця відіграє ключову роль у гарантуванні національної безпеки та захисті державних інтересів. Зростання кількості порушень режиму державної таємниці та спроб незаконної передачі конфіденційної інформації становить серйозну загрозу для країни. Водночас важливо зберігати баланс між захистом державної таємниці та дотриманням громадянських прав і свобод. Необхідно забезпечити ефективний контроль та регулювання цієї сфери, уникаючи надмірних обмежень доступу до інформації, які можуть підривати прозорість ухвалення урядових рішень і права громадян.

Для досягнення належного балансу між безпекою і правами людини Україна повинна уважно оновити чинне законодавство та процедури, які стосуються державної таємниці, а також посилити контроль за їх дотриманням. Це дозволить посилити національну безпеку, не порушуючи демократичних засад і прав людини. У контексті воєнного стану захист державної таємниці набуває особливого значення, адже він є ключовим чинником забезпечення обороноздатності держави. Конфіденційні дані, як-от військові стратегії, розташування стратегічних об'єктів та інші критично важливі відомості, мають бути надійно захищені від несанкціонованого розголошення.

Ефективна система захисту державної таємниці передбачає чітку класифікацію інформації, встановлення жорстких санкцій за порушення відповідних правил, проведення системного контролю та аудиту, а також належну підготовку працівників. Усі ці заходи спрямовані на збереження національних інтересів та гарантування безпеки населення у воєнний час.

2.3. Незаконний перетин кордону та його наслідки для національної безпеки

Незаконний виїзд громадян за кордон під час війни в Україні залишається серйозною проблемою, що має соціальні, економічні, політичні та безпекові наслідки для держави. В умовах військової агресії та проведення мобілізаційних заходів влада прагне обмежити виїзд осіб призовного віку, щоб забезпечити кадрові потреби Збройних сил України.

Однак такі обмеження сприяють розвитку нелегальних каналів міграції, що потребують детального аналізу та ефективних заходів протидії.

Проблема виїзду за кордон у воєнний час набуває особливої гостроти через моральний обов'язок громадян перед державою. Незаконний виїзд чоловіків, які підлягають мобілізації, викликає суспільне невдоволення та може підірвати довіру до влади. Водночас частина громадян ухиляється від служби з об'єктивних причин, зокрема через необхідність забезпечення сім'ї або страх за власне життя, що також слід брати до уваги.

Масовий виїзд працездатного населення може негативно вплинути на економіку країни, оскільки спричиняє втрату кваліфікованої робочої сили, що критично для секторів, які потребують значних трудових ресурсів. Водночас багато громадян розглядають виїзд як єдиний спосіб фінансової підтримки своїх родин у період, коли війна завдає удару по економічній інфраструктурі, підприємствах і робочих місцях.

З погляду національної безпеки, незаконний виїзд громадян може створювати серйозні проблеми, особливо у випадках, коли країна потребує збільшення чисельності своїх збройних сил. Розповсюдження нелегальних маршрутів виїзду

підриває ефективність мобілізаційних заходів і сприяє корупції, що ускладнює контроль над мобілізаційним процесом та знижує здатність держави протидіяти зовнішнім загрозам.

З метою скорочення масштабів нелегального виїзду український уряд посилює перевірки на кордонах та підвищує кримінальну відповідальність за ухилення від мобілізації. Важливо, щоб ці заходи були збалансованими, а громадяни, які залишаються в Україні, отримували належну підтримку. Значну роль у цьому процесі відіграє також співпраця з міжнародними партнерами для посилення контролю за міграційними потоками.

Для ефективного розв'язання проблеми нелегального виїзду необхідно знайти баланс між оборонними потребами держави та підтримкою її громадян. Запровадження соціальних програм, що сприятимуть адаптації людей до умов воєнного часу, а також забезпечення доступу до працевлаштування та освіти можуть знизити мотивацію до використання нелегальних шляхів для виїзду за кордон.

Наслідки порушення правил виїзду за кордон:

Адміністративна та кримінальна відповідальність.

1. Незаконний перетин державного кордону та ухилення від мобілізації можуть призвести до значних штрафів або навіть позбавлення волі. Якщо факт ухилення від мобілізації буде доведений, особі може загрожувати кримінальна відповідальність за статтею 336 Кримінального кодексу України [17].

2. Обмеження права на виїзд у майбутньому.

- Особи, які порушили законодавство, можуть втратити можливість виїзду за кордон на невизначений період відповідно до рішень компетентних державних органів.

3. Ризик втрати соціальних гарантій.

- Для тих, хто нелегально залишив територію країни, можливе обмеження в доступі до державних пільг та соціальної підтримки в майбутньому [31].

Порядок виїзду за кордон під час воєнного стану регулюється заходами, спрямованими на забезпечення національної безпеки та врахування потреб громадян, які мають законні підстави для тимчасового перебування за межами країни.

Порушення встановлених правил може мати серйозні правові наслідки, що підкреслює важливість виконання громадянами своїх обов'язків перед державою в умовах воєнного стану [28].

За порушення правил виїзду за кордон у період воєнного стану передбачені суворі санкції, зокрема для осіб, які ухиляються від мобілізації або залишають країну незаконним шляхом [4].

Під час дії воєнного стану значна кількість українців виїхала до країн Європейського Союзу. За різними оцінками, ця цифра перевищує 5 мільйонів осіб, хоча фактичні дані можуть бути іншими. Згідно з інформацією ООН, існують розбіжності у підрахунках, оскільки певна частина громадян виїхала нелегально, минаючи офіційні пункти пропуску та без відповідних правових підстав [19, с. 163].

Таким чином, питання нелегального виїзду за кордон під час війни є складним і потребує як державного, так і суспільного врегулювання. Його розв'язання має враховувати як інтереси національної безпеки, так і соціальні потреби громадян та морально-етичні аспекти.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Законодавче регулювання та проблеми правозастосування

Забезпечення національної безпеки є пріоритетним завданням держави, що вимагає ефективного та чіткого законодавчого регулювання. Однак, сучасні виклики, зокрема збройна агресія проти України, виявили низку проблем у правозастосуванні норм, спрямованих на боротьбу зі злочинами проти основ національної безпеки. Це зумовлює необхідність детального аналізу чинного законодавства та практики його застосування.

Кримінальний кодекс України (ККУ) містить Розділ I Особливої частини Кримінального кодексу України, який стосується злочинів, спрямованих проти основ національної безпеки (статті 109; 114-1). Зокрема, стаття 111 ККУ передбачає відповідальність за державну зраду, а стаття 111-1 - за колабораційну діяльність.

Введення статті 111-1 КК України викликало дискусії щодо розмежування складів державної зради та колабораційної діяльності. Основна відмінність між цими злочинами полягає в суб'єкті та характері дій. Державна зрада передбачає діяння громадянина України на користь іноземної держави, спрямовані на шкоду суверенітету, що посягають на територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність, а також державну, економічну чи інформаційну безпеку України. Колабораційна діяльність охоплює співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією чи збройними формуваннями, що може виражатися у різних формах, включаючи пропаганду, участь у незаконних органах влади тощо [23].

Однак, на практиці виникають труднощі у відмежуванні цих складів. Наприклад, свідоме приєднання громадянина України до незаконних збройних формувань на окупованих територіях може бути кваліфікована як державна зрада або як колабораційна діяльність залежно від обставин справи. Це створює ризик неоднакової судової практики та потребує чіткого законодавчого врегулювання.

Стаття 111-1 ККУ передбачає відповідальність за колабораційну діяльність, зокрема за ведення господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором. Проте

відсутність чіткого визначення поняття “ господарська діяльність ” у контексті цієї статті спричиняє труднощі у правозастосуванні. Наприклад, на практиці виникають питання щодо кваліфікації дій осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність на окупованих територіях: чи є така діяльність колабораційною, чи вона може бути виправдана необхідністю виживання в умовах окупації.

Крім того, існує проблема розмежування понять “ ведення господарської діяльності ” та “ заняття посади, пов’язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій ” у контексті колабораційної діяльності. Це ускладнює кваліфікацію дій осіб, які обіймають посади в окупаційних адміністраціях або співпрацюють з ними в економічній сфері [35].

Чинне законодавство України щодо протидії злочинам проти національної безпеки потребує удосконалення. Необхідно чітко розмежувати склади державної зради та колабораційної діяльності, а також уточнити поняття, що використовуються у статті 111-1 ККУ, зокрема “господарська діяльність”. Це сприятиме уніфікації судової практики та підвищенню ефективності правозастосування.

3.2. Роль правоохоронних органів у виявленні та протидії кримінальним правопорушенням проти національної безпеки

Правоохоронні органи відіграють ключову роль у забезпеченні національної безпеки, зокрема у виявленні, попередженні та розслідуванні злочинів, що посягають на основи державності. Ефективність їх роботи залежить від законодавчого регулювання, належного ресурсного забезпечення, сучасних технологій та взаємодії між різними структурами державної влади.

Служба безпеки України (СБУ) є центральним органом, відповідальним за контррозвідальну діяльність, розслідування випадків державної зради, шпигунства, диверсії та інших злочинів, що загрожують основам національної безпеки [35]. До її обов’язків входить аналіз інформації, виявлення загроз, організація оперативно-розшукових заходів та співпраця з іншими правоохоронними структурами. Національна поліція, Державне бюро розслідувань (ДБР) та прокуратура

забезпечують правозастосування на місцях, ведуть слідство і координують дії у випадках виявлення злочинної діяльності, що впливає на державну безпеку.

Незважаючи на наявність широких повноважень, органи, що займаються протидією злочинам проти національної безпеки, стикаються з низкою суттєвих проблем.

Часто органам не вистачає як матеріально-технічних ресурсів, так і кваліфікованих кадрів, що обмежує їхню здатність ефективно здійснювати оперативно-розшукові заходи. Особливо гостро ця проблема проявляється в умовах воєнного стану, коли навантаження на правоохоронні структури значно зростає [36].

Ефективне протидіяння злочинам проти національної безпеки вимагає тісної взаємодії між СБУ, поліцією, ДБР, прокуратурою та іншими структурами. Недостатня інтеграція та відсутність єдиної інформаційної платформи призводять до дублювання зусиль, втрати інформації та уповільнення оперативних дій [1].

В умовах воєнного стану доступ до місць скоєння злочинів обмежений, що ускладнює процес збору, збереження та аналізу доказів. Це безпосередньо впливає на можливість доведення факту вчинення злочину та підтвердження його складу, що створює додаткові перешкоди для ефективного правосуддя.

Незважаючи на розвиток цифрових технологій, багато правоохоронних органів в Україні не мають доступу до сучасних систем аналізу та моніторингу, що ускладнює оперативне виявлення злочинних схем, зокрема у сфері кібербезпеки та інформаційних атак. Це створює ризик пропуску важливих відомостей, що можуть бути використані для запобігання злочинам [18].

Зростання результативності діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинам проти національної безпеки можливе лише за умови вирішення низки структурних проблем. Необхідно забезпечити належне ресурсне та кадрове забезпечення, посилити міжвідомчу координацію, впровадити сучасні інформаційні технології та створити єдину інформаційну систему для оперативного обміну даними. Ці заходи сприятимуть своєчасному виявленню, документуванню та притягненню до відповідальності осіб, що порушують основи національної безпеки [1, 18].

ВИСНОВКИ

Кримінальні правопорушення проти національної безпеки України становлять особливо небезпечну категорію злочинів, які посягають на ключові засади існування держави — її суверенітет, територіальну цілісність, обороноздатність, політичну незалежність та конституційний лад. Вони не лише завдають шкоди окремим інститутам, а й створюють загрозу для стабільності всієї держави, ускладнюючи її функціонування, знижуючи авторитет на міжнародній арені та підриваючи довіру громадян до владних інституцій.

Національна безпека як об'єкт захисту в межах кримінально-правового регулювання є системною категорією, що охоплює широке коло сфер — від оборонної та інформаційної до економічної та політичної. Відповідно, посягання на ці сфери не завжди є очевидними чи прямими, що ускладнює процес виявлення та кваліфікації правопорушень. Особливої уваги потребує розмежування таких понять, як «державна зрада», «шпигунство», «диверсія» чи «посягання на територіальну цілісність», оскільки в реальній правозастосовній практиці часто виникає необхідність чіткого визначення меж між суміжними складами злочинів.

Ці правопорушення, як правило, мають виражено умисний характер, що підкреслює наявність чіткої цілеспрямованості дій злочинця на підриг державних інтересів. Мотиви можуть варіюватися — від ідеологічних і політичних до особистої вигоди чи впливу іноземних державних органів. Важливо також відзначити, що особи, які вчиняють подібні діяння, нерідко діють в умовах конспірації або в межах організованих структур, що потребує додаткових зусиль з боку правоохоронних органів для встановлення істини у справі.

Значна увага у дослідженні була зосереджена на аналізі об'єктивних і суб'єктивних характеристик складів злочинів, спрямованих проти національної безпеки. Зокрема, підкреслено важливість виявлення конкретних дій особи, їх спрямованості, способу вчинення, а також аналізу мети — адже саме вона здебільшого вказує на спрямованість протиправного впливу на національну безпеку. Окремий інтерес викликає питання суб'єкта правопорушення, зважаючи на те, що для

деяких злочинів законодавець встановлює спеціальні вимоги, наприклад, громадянство України або службове становище.

Наявна правозастосовна практика демонструє як позитивні тенденції у виявленні таких злочинів, так і серйозні виклики, пов'язані з доказуванням, кваліфікацією та дотриманням процесуальних гарантій. Окремі справи вказують на складність збирання належних доказів, особливо у випадках, коли злочини вчиняються на тимчасово окупованих територіях або з використанням сучасних інформаційних технологій. У цьому контексті зростає значення міжвідомчої взаємодії, роботи спецслужб та підвищення професійної підготовки слідчих і прокурорів.

В умовах сучасних викликів, включно з воєнною агресією з боку РФ, захист національної безпеки набуває ще більшої актуальності. Ефективна кримінально-правова політика у цій сфері має не лише реагувати на наявні загрози, а й запобігати їх виникненню, забезпечуючи надійне законодавче підґрунтя для притягнення до відповідальності осіб, що вчиняють посягання на державність. Водночас важливо зберігати баланс між забезпеченням безпеки та дотриманням прав людини, аби не допустити порушення принципів верховенства права у боротьбі з такими правопорушеннями.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що кримінальні правопорушення проти національної безпеки потребують комплексного підходу — як з боку законотворця, так і з боку правозастосовних органів. Їх ефективне виявлення, належна правова кваліфікація та невідворотність покарання є запорукою збереження суверенітету, цілісності й стабільності української держави в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адміністративно-правовий механізм взаємодії суб'єктів сектору безпеки й оборони щодо забезпечення національної безпеки: питання теорії та практики : монографія / А. В. Боровик, А. Г. Вархов, Н. З. Дерев'янко. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 186 с.
2. Антонов, К. В. Проблеми правової охорони інституту державної таємниці у кримінальному провадженні. Юрид. наук. електрон. журн. 2020. № 2. С. 355-358. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/94.pdf.
3. Білий В.І., Михальчук В.М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 17. С. 92-98. DOI: 10.32702/23066814.2021.17.92.
4. Відповіді на актуальні запитання про перетинання кордону під час воєнного стану. Державна прикордонна служба України - Офіційний вебсайт. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/39487-%20ANONS%20-Vidpovidi-na-aktualni-zapitannya-pro-peretinannya-kordonu-pid-chas-vonnogo-stanu> (дата звернення: 29.03.2025).
5. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення: монографія / Криштанович М.Ф. та ін. Львів: Сполом, 2020. 418 с.
6. Дмитренко Н. А., Шкута О. О. Злочинність у Збройних Силах України: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія. Херсон : Гельветика, 2022. 186 с.
7. Єгоров С.О. Деякі правові аспекти відповідальності за колабораційну діяльність. Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 42-45.
8. Заєць О. М. Колаборація: поняття, сутність та перспективи застосування. Організаційно-правові аспекти взаємодії правоохоронних та судових органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією РФ

проти України : матер. Науково-практичного семінару (м. Дніпро, 30 квітня 2022 р.). Дніпро: ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2022. С. 50.

9. Заєць О.М. Юридична характеристика дефініції колаборація. Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 45-46.

10. Капінус М.А. Деякі особливості кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю. Актуальні дослідження правових та економічних процесів у контексті євроінтеграції: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищ освіти (м. Дніпро, 2 червня 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 88-92.

11. Кобко Є.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави : дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2023. 400 с.

12. Конопельський В.Я., Плужник О.І., Резніченко Г.С. Основи кримінального права : навчальний посібник. Одеса : ОДУВС, 2021. 302 с.

13. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 24.03.2025).

14. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 КК. ГО «Вектор прав людини». Київ, 2022.

15. Кримінальне право України. Особлива частина : збірник задач / За заг. ред. д.ю.н., проф. Савченка А.В. та к.ю.н., доц. Мостепанюк Л.О. Київ: НАВС, 2018. 101 с.

16. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Чернівці, 2022. 319 с.

17. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 25 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.03.2025).

18. Литвиненко А. Інформаційні технології у професійній діяльності культуролога / А. Литвиненко // Актуальні питання гуманітарних наук. - 2022. - Вип. 51. - С. 580-585.

19. Макарчук В.В. Співвідношення понять «біженці», «тимчасовий захист» та «втікачі від війни». Українські вимушені мігранти: інтеграція, ідентичність, повернення: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. МІОК, 25 травня 2023 р. м. Львів, 2023. С. 163-165. URL:<https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/9092/1/Spivvidnoshennia.pdf> (дата звернення: 29.03.2025).

20. Маркович Х.М. Національна безпека України: понятійно-категоріальне осмислення. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2023, Вип. 38. С. 10-15.

21. Мудрецький Р. В. Відповідальність за колабораційну діяльність. Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 76-78.

22. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади: монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня. Харків : Право, 2021. 776 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9789669980885>.

23. Письменний Є. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти): наук. нарис Северодонецьк : Румянцева Г. В., 2020. 120 с.

24. Письменський Є. О. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема / Є. О. Письменський // Право України. 2020. № 12. С. 116-128.

25. Політова А.С. Дискусійні питання щодо кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 89-94.

26. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». (дата звернення 28.03.2025).

27. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. Президент України. Документи. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 23.03.2025).

28. Про внесення зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України: Постанова Каб. Міністрів України від 02.04.2024 № 366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2024-n#Text> (дата звернення: 29.03.2025).

29. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 року № 3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення 29.03.2025).

30. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 26.03.2025).

31. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII: станом на 7 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 29.03.2025).

32. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII : станом на 9 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 28.03.2025).

33. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII : станом на 5 січ. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932_12#Text (дата звернення: 24.03.2025).

34. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 8 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 24.03.2025).

35. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ : станом на 9 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 07.04.2025).

36. Ступник Я.В., Білаш О.В., Данко В.Й. Координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії наркозлочинності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2021. Випуск 64, С. 322-327.